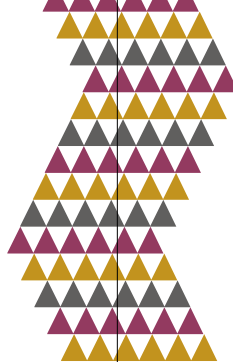

Systemy a formy oddlužení v Evropě

SHRNUTÍ SROVNÁVACÍ ANALÝZY

Pohled do historie ukazuje, že většina států při prvním uvedení oddlužení do svého právního systému nejdříve raději zvolila vůči dlužníkům přísnější a obecně restriktivnější přístup. Ten byl zpravidla založen na dlouhých a náročných zkušebních dobách či platebních plánech, vyžadoval od dlužníka, aby byl schopný zaplatit náklady řízení, a stanovil minimální podíl dluhu, který musel být předlužený pro úspěšné oddlužení schopný splatit. Čerstvým příkladem tohoto přístupu jsou Rumunsko a Bulharsko, které oddlužení poprvé zavedly do svých právních systémů teprve v posledních třech letech a jejichž podmínky jsou jedny z nejpřísnějších v Evropě. Ve státech s delší historickou zkušeností nicméně můžeme zaznamenat postupné zjemňování přístupu. Řada zemí také v posledních letech přijala či v blízké době plánuje přijmout novely otevírající cestu k oddlužení většímu množství předlužených. Původně striktnější právní úpravy byly zpravidla vytvořeny se snahou chránit v co nejvyšší míře zájmy věřitelů a ochránit samotný institut oddlužení před zneužíváním. Mnoho států se nicméně dostalo do situace, kdy zjistily, že jimi nastavený systém zdaleka nenaplnuje původní očekávání – procházelo jím příliš malé procento předlužených a ve společnosti tak nadále zůstávala postupně narůstající skupina lidí, kterým nezvladatelné dluhy znemožňovaly návrat do aktivního života. Mechanismus vytvořený s cílem umožnit předluženým nový start do života a poskytnout věřitelům alespoň část z příslibeného plnění tak přinášel jen minimální změnu. Důvodem neefektivity těchto modelů byly zpravidla příliš vysoké soudní poplatky či náklady řízení, požadavky vyřazující dlužníky s malým majetkem a nízkými příjmy nebo příliš přísně nastavené splátkové kalendáře, které ponechávaly oddlužovaným na vyžití jen nerealisticky nízké částky.

Postupné uvolňování podmínek přístupu k oddlužení lze sledovat v celé Evropě – jedním z hlavních důvodů, jak již bylo zmíněno v úvodu práce, jsou následky ekonomické krize, kterou většina států po přelomu milénia prošla. Se vzrůstajícím procentem předlužených osob narůstala i potřeba najít způsob, jak je vrátit zpět do společnosti a produktivního života. Většina předlužených se nachází v situaci, kdy mají jen minimální šanci, že by někdy byli schopni své dluhy splatit – i kdyby se sebevíce snažili. Mimo oddlužení tak pro ně neexistuje cesta, jak se z dluhové pasti dostat. Ztráta majetku, zaměstnání, často i rozpad osobních vztahů a zhoršení zdravotního stavu vedou k postupné destrukci osobního i profesního života předlužených. Tento stav nedopadá negativně jen na samotného dlužníka, ale i na celou společnost. Stát ztrácí příjmy a benefity, které by mu od předlužených, kdyby měli možnost aktivně pracovat a zapojit se do dění ve společnosti, plynuly, a narůstají mu náklady na sociální dávky a zdravotní péči. S určitým nadhledem by se dalo říci, že ztrácí část svého lidského kapitálu – občané, kteří by pro něj jinak byli prospěšní – a to nejen svou ekonomickou činností - zamrzají ve slepé uličce.

Dalším důvodem vedoucím k benevolentnějšímu přístupu k oddlužení je čím dál silnější uvědomění si, že „chyba“ neleží vždy pouze v nezodpovědném chování dlužníka. Život v moderní společnosti je jak komplikovaný, tak i nepředvídatelný. Řada předlužených se do své situace dostává v důsledku nečekaných a neplánovaných životních událostí – např. kvůli ztrátě zaměstnání, nemoci, rozvodu či úmrtí partnera. V mnoha státech zároveň operují společnosti, které úmyslně cílí právě na osoby, které se nacházejí v těžkých či zranitelných životních obdobích. Tyto společnosti používají predátorské techniky ve snaze parazitovat na nelehké situaci svých klientů a úmyslně jim nabízejí nevýhodné a komplikované produkty podmíněné nepřiměřeně vysokými smluvními pokutami a úroky. Většina států se tak čím dál silněji přiklání k názoru, že zodpovědnost za uzavření smlouvy leží na obou stranách. Tedy jak na tom, kdo si půjčuje - a kdo by tak měl činit zodpovědně a s ohledem na své finanční možnosti, tak i na tom, kdo půjčuje - a kdo by tak neměl činit v případě, kdy je zjevné, že druhá strana nebude schopna danému závazku, tak jak je nastavený, dostát.

Záleží na každém státu, jak přísně oddlužení v rámci své právní úpravy nastaví. Je nicméně důležité si uvědomit, že s narůstající přísností se zároveň zmenšuje i procento předlužených, kteří by mohli procesem oddlužení projít. Toto má obecně dva hlavní následky. Zaprvé, v případě velmi přísného systému ztrácí institut oddlužení smysl, neboť většina předlužených si jej nemůže finančně dovolit. Zadruhé, příliš náročné podmínky zpravidla jako první vyřadí právě tu skupinu, která je nejvíce zranitelná a má bez oddlužení nejmenší šanci se do aktivní společnosti navrátit – tedy předlužené s minimálním majetkem a příjmy.

Jednou z hlavních překážek bránících předluženým do procesu oddlužení úspěšně vstoupit jsou vysoké poplatky a náklady řízení. Že vysoké poplatky a náklady řízení mohou zbytečně blokovat přístup k oddlužení, si uvědomilo i Slovensko, jehož novela účinná od 1. 1. 2017 se mimo jiné zaměřuje právě na odstranění tohoto problému. Existuje celá řada řešení a ne všechna musí nutně znamenat zrušení výše uvedené povinnosti. Jak ukázal příklad Německa, efektivní a pozitivní změnu může přinést už jen to, že je předluženým povolen odklad této povinnosti. Další možností je umožnit prominutí pouze ve specifických případech. Některé země – Belgie – pro tyto účely zřídily speciální fondy. Největší problém nastává tehdy, pokud vysoké soudní poplatky a náklady na řízení předluženým znemožňují o oddlužení vůbec zažádat.

Stále podceňovanou oblastí, které v řadě zemí není věnována dostatečná pozornost, je dostupnost kvalitního dluhového poradenství. Přístup k bezplatnému a profesionálnímu dluhovému poradenství je naprosto klíčovým faktorem pro prevenci předluženosti i hladký a efektivní průběh případného oddlužení. V ideálním případě by kvalitní a bezplatné dluhové poradenství mělo být poskytováno státem. Další možností je delegovat jej na neziskové organizace či například sdružení spotřebitelů – za podmínky, že bude těmto subjektům poskytnuta ze strany státu dostatečná (nejen) finanční podpora a bude zaručena kvalita poskytovaných služeb. Vůbec nejhorší variantou, která je nicméně v některých evropských státech stále realitou, je přenechání dluhového poradenství na soukromém sektoru – je logické, že lidé, kteří jsou předlužení, budou jen těžko oplývat dostatkem finančních prostředků na zaplacení poradenských služeb. Přenesením dluhového poradenství do ryze ziskové sféry se zároveň zvyšuje možnost potencionálního zneužití zranitelného postavení předlužených těmito společnostmi.

Poslední postřeh se týká dalšího velmi důležitého tématu – ochrany důstojnosti a lidských práv dlužníků. Jedním ze základních principů oddlužení v moderní Evropě je ochrana lidských práv a důstojnosti předlužených. Po dlouhou dobu byli předlužení společností vnímáni jako „viníci“, kteří si za svá předpokládaná pochybení – zpravidla zahrnující nezodpovědnost, rozmarňost a nerozumnost – svou situaci zasloužili. Na tuto úvahu následně navazovala myšlenka, že předlužení by si proto měli každou pomoc, která jim bude poskytnuta, tvrdě „odpracovat“ a své činy „odpykat“. Jak bylo v této analýze několikrát zdůrazněno, pravda je mnohem komplikovanější. Za náročnou situaci většiny předlužených stojí mnohem více faktorů než jen prostá nerozvážnost nebo rozmarňost.

Častým nešvarem, který se v některých evropských zemích objevoval a stále ještě někdy objevuje, je přehlížení toho, zda předluženému a jeho rodině podmínky oddlužení umožní žít důstojným životem. Tedy, zda jej nezanechají téměř bez prostředků. Naprostá většina států má v dnešní době stanovenou

minimální výši nezabavitelné částky. Stejně tak se řada z nich snaží věnovat větší pozornost tomu, aby oddlužovaný v důsledku celého procesu neskončil tzv. „bez střechy nad hlavou“. I v této oblasti nicméně zůstávají mezery. V některých případech je minimální částka stále příliš nízká, v jiných je sice systém nastaven dobře teoreticky, ale pokulhává v praxi a předlužení mají např. problém se kvůli zmrazeným bankovním účtům dostat i k té minimální částce, která jim podle zákona náleží.

Smyslem oddlužení je poskytnout předluženým šanci k novému začátku a pomoci jak jim, tak i celé společnosti, která v konečném důsledku jejich situací taktéž trpí. Smyslem moderního institutu oddlužení by nikdy neměl být trest. Proto aby měla jeho existence vůbec smysl, musí být celý proces nastaven realisticky a především s ohledem na důstojnost a lidská práva každého předluženého.

Systémy a formy oddlužení v Evropě Srovnávací analýza

Autorka: Šárka Ošťádalová

Odborná spolupráce: Radek Hábl

Analýza vznikla v rámci projektu „Předluženost v ČR“ realizovaného Ekumenickou akademií z.s., Otevřenou společností o.p.s. a financovaného nadací Bader Philanthropies.

Vydavatel:

Ekumenická akademie
Sokolovská 50
186 00 Praha 8
Tel. +420 272 373 077
www.ekumakad.cz

1. vydání, duben 2017

